

Queen Mary University of London, Jogi Kar Jogi
tanulmányok 126/2012. sz. kutatási dokumentum

**TÁRSADALMI-JOGI
TANULMÁNYOK, JOGI
EGYETEMEK,
JOG- ÉS TÁRSADALOMELMÉLET**

Roger Cotterrell

**TÁRSADALMI-JOGI TANULMÁNYOK,
JOGI ISKOLÁK, JOGI ÉS
TÁRSADALOMELMÉLET**

Roger Cotterrell*

Ez a tanulmány először is amellett érvel, hogy a társadalmi-jogi tanulmányok fontosak a jogi oktatás és a jogi kutatás szempontjából, és felvázolja azokat a problémákat, amelyekkel a jogi egyetemeken a társadalmi jogi tanulmányok szembesülnek. Azt állítja, hogy a gyakorlati jogi tanulmányokhoz szükség van a jogelméletre, de a jogfilozófia állítólag időtálló elméletei a jog természetéről nagyrészt nem elégítik ki ezt az igényt. Gyakran nem törődtek a társadalmi változékonysággal és a történelmi változásokkal, és így nem tükrözték megfelelően a lehetséges jogi tapasztalatok sokféleségét. A jogelméletnek szociológiailag tájékozottnak kell lennie. De ugyanígy a jogszociológiai tanulmányoknak is meg kell vizsgálniuk a jog természetét mint eszmét, valamint a jogi kontextusokban való viselkedésre kell összpontosítaniuk. A jogi eszméknek szociológiai értelmezésre van szükségük. A társadalomelmélet elengedhetetlen a jogi kutatások tájékoztatásához, és a jog társadalmi elméleteinek hosszú hagyománya fontos. A legújabb elméletek mellett a társadalom- és jogelmélet klasszikusai mély perspektívát adnak a mai jognak a társadalomban való vizsgálatához.

Kulcsszavak: Jogi oktatás, jogszociológiai tanulmányok; jogfilozófia; jogszociológia; társadalomelmélet.

David Nelken és engem kértek fel, hogy beszéljünk a társadalmi-jogi tanulmányokról alkotott személyes nézeteinkről, hogy a mai nap záróülését biztosítsuk.¹ A tudományos projekteknél gyakran egymás mellett dolgozunk, mivel kutatási érdeklődésünk sok tekintetben szorosan kapcsolódik egymáshoz, még akkor is, ha szellemi háttérünk és a tudományos életben szerzett tapasztalataink bizonyos szempontból élesen különböznek egymástól. Ezért úgy gondoltam, hogy hasznos lenne itt elmondanom valamit arról, hogy sajátos háttérrem és tapasztalataim hogyan alakították a társadalmi-jogi tanulmányok (a *továbbiakban SLS*) területéről, annak ígéreteiről és jelenlegi kihívásairól alkotott véleményemet, és ezt összekötni néhány olyan témával, amelyekkel ma már foglalkoztunk ezen a konferencián. Végül is az SLS megközelítése sokféleképpen történhet. Talán bizonyos mértékig mindegyikünk másként fogalmazza meg az SLS fogalmát, mivel különböző személyes motivációk vezettek bennünket az ilyen jellegű kutatáshoz.

* A londoni Queen Mary Egyetem jogelmélet professzora.

¹ Ez az Oxfordi Wolfson College-ban 2012. június 22-én, az Oxfordi Társadalom-jogi Tanulmányok

Központja megalapításának 40th. évfordulója alkalmából rendezett egynapos konferencia záróülésén elhangzott előadás átdolgozott változata. Megtartottam az előadás viszonylag kötetlen stílusát, amely a témák kiválasztását és szervezését tükrözi, hogy egy adott kontextusban, egy adott közönséghez szóljon.

1

A JOGI KAR SZEMSZÖGÉBŐL

Az Oxfordi Társadalmi-jogi Tanulmányok Központja méltán vált nemzetközileg ismertté, különösen gazdag empirikus kutatásairól. Az én kapcsolatam a Központtal némiképp mellékes, mivel én jogelméletíró vagyok, nem pedig empirikus társadalmi-jogi kutató. Inkább "fogyasztója" vagyok annak a fajta empirikus kutatásnak, amelyet a Központ nagyon hatékonyan fejlesztett ki, és amelyet a négy évtizedes fennállása során tevékenységének főáramának tekintek. Részben az a tény, hogy mindig is egyetemi jogi karokon dolgoztam, alakította a szemléletemet. Azért kerültem a jogszociológiához (amelyet itt nem fogok megkülönböztetni az SLS-től), mert hamar elégedetlen lettem azzal az elmélettel, amelyet a jogfilozófia kínált a jogi egyetemek környezetében. Már egyetemi joghallgatóként meg voltam győződve arról, hogy a jognak, ha érdekes tudományos fókuszba akar kerülni, elméletileg kifinomult témának kell lennie. De úgy gondoltam, hogy úgy küzd efelé, mint egy szegény úszó, aki nem tanulta meg a hatékony úszásnemeket, és így alig halad előre, csak a vizet tapossa, annak ellenére, hogy látszólag hatalmas erőfeszítéseket tesz az előrehaladás érdekében.

A jogfilozófia elméleti forrásokat kínált. De végül úgy döntöttem, hogy mivel a jog csak *meghatározott időben és helyen* létezik, a filozófusok aggodalmi, akik látszólag időtlen és abszolút válaszokat keresnek az olyan kérdésekre, mint "Mi a jog?", "Mi a jog és az erkölcs viszonya?" vagy "Mi a jogi tekintély alapja?", nem alkalmasak arra, hogy a jogtudományt reálissá tegyék, és hogy kapcsolatba hozzák a jog változó társadalmi-politikai viszonyaival. A joggal kapcsolatos fontos elméleti kérdések többsége egyáltalán nem időtlen, hanem nagyon is időszerű - olyan kérdések, amelyek arról szólnak, hogyan alakul, működik és fejlődik a jog konkrét történelmi kontextusokban. Arról szólnak, hogy mit jelent a jog azok számára, akik foglalkoznak vele vagy szembesülnek vele, és ez a jelentés nem absztrahálható úgy, mintha nem lenne időtől és helytől független. Valójában a jogfilozófusok azon állítása, hogy a jognak vannak valóban időtlen vagy egyetemes jellemzői², végső soron nem több önkényes kikötésnél, ha nem vizsgálják meg teljes körűen a "jog" feltételeit minden lehetséges időben és helyen - ami lehetetlen feladat. A jog fogalmának és a vele kapcsolatos fogalmaknak a kijelölése csak a *konkrét* társadalmi és történelmi környezetben a gyakorlatban alkalmazott eszmék empirikus tanulmányozása céljából lehet hasznos.

Ezért olyan elméletet kerestem, amely segíthet, és ezt a társadalomtudományokban kerestem. Úgy gondoltam, hogy a filozófiai jogelmélet csupán körbe-körbe jár, amikor a jog természetével kapcsolatos "időtlen" kérdésekkel próbál foglalkozni - vég nélkül ugyanazokat a kérdéseket járja körbe, és soha nem oldja meg őket - mint, hogy egy másikat használjak

² Lásd pl. Raz 2009: 104, amelyben leírja, hogy szerinte mi a különbség "a jogfilozófia és a jogszociológia között. Az utóbbi a kontingenssel és a partikulárisal foglalkozik, az előbbi a szükségszerűvel és az univerzálissal." Ahogyan azonban a jogfilozófusok használják, a különbségtétel ilyen jellegű félrevezető módon arra utal, hogy a jogszociológia (a jogfilozófiával ellentétben) nem foglalkozik vagy nem nyújt általános jogelméletet. Valójában a kulcskérdés az: mi az elméletalkotás tárgya? A jog, ahogyan azt a társadalom vagy a civilizáció bizonyos fajtáiban megtapasztaljuk, vagy a jog mint valamiféle tiszta, a társadalmi kontextustól

elszakadt forma?

2

írói metafora, egy folyamatosan újrarájátszott futballmeccs (vö. Honoré 1973: 1-2). A társadalomelmélet felvetette annak lehetőségét, hogy kitörjünk ebből a filozófiai körköröségből³, és a joggal kapcsolatos nagy kérdéseket összekapcsoljuk a változatos, változó társadalmi és politikai kontextusok megfigyelésével, amelyekben a jogi elképzeléseknek értelmet és jelentőséget kell találniuk.

Optimista vagyok, hogy a társadalmi-jogi elmélet képes lehet arra, amire a jogfilozófia nem volt képes; hogy releváns lehet a jogi egyetemek világában oly módon, ahogyan talán a jogfilozófia egy része nem az. De tisztában vagyok az akadályokkal is. A jogelmélet - a jog természetének magyarázatát célzó elmélet - az empirikus társadalmi-jogi kutatásoktól függ, hogy a tapasztalatokon alapuljon és érzékeny maradjon a társadalmi változásokra. És a legtöbb brit jogtudós még mindig viszonylag kevésbé ismeri az empirikus társadalmi-jogi kutatást, illetve viszonylag kevésbé van kitéve annak, kivéve talán ott, ahol az közvetlenül kapcsolódik a jogi szakterületükhöz, és ahol olyan kedvező feltételek állnak rendelkezésre a széleskörű tudományossághoz, mint amelyeket a legjobb jogi egyetemek lehetővé tesznek.

Az amerikai jogtudósok néha azt állították, hogy "We are all legal realists now" (Singer 1988: 467; Schlegel 1995: 2), és csábító lehet azt mondani, hogy "We are all socio-legal scholars now." Úgy tűnik, igaz, hogy az angol nyelvű világ jogtudósai ma gyakran vonakodnak attól, hogy magukat "fekete betűs ügyvédek". Ami egykor büszkeséget jelentett a jogi doktrína céltudatos, szigorú és precíz elemzése és rendszerezése jeleként, ma már egyre gyakrabban a rövidlátás beismeréseként kezelik, amit senki sem akar bevallani. De nem mondhatjuk, hogy a jogtudományi kutatás behatolt volna a jogi karra. Ebben az országban, ellentétben néhány kontinentális országgal, a legtöbb meggyőződésű akadémiai jogász általában szimpátiával tekint rá. A társadalmi-jogi kutatás azonban nem változtatta meg a jogi gondolkodás legalapvetőbb mintáit. Nem nagyon zavarta meg a jogászokat.

Értéke bizonyára nem attól függ, hogy van-e befolyása a jogászok világában a doktrinális érvelésre, a viták feldolgozására és a gyakorlati szabályozás kialakítására, de hosszú távú biztonsága valószínűleg igen, méghozzá jelentős mértékben. Az utóbbi években Nagy-Britanniában a jogi karokon jogtudományi kutatói állásokat hoztak létre a társadalmi-jogi kutatás területén, és ennek egyik motivációja - az intellektuális érvektől eltekintve - az lehetett, hogy az SLS-t egyes egyetemi környezetekben ígéretes fókuszra tekintik a kutatást támogató külső támogatások bevonása szempontjából. A szokásos állami felsőoktatási támogatástól eltérő forrásokból (például jótékonyági szervezetek, az ipar vagy európai intézmények) származó finanszírozást a brit egyetemeken a pénzügyi értékétől eltekintve egyre inkább értékelik önmagáért, mint a külső elismerés és megbecsülés jelét. Ilyen körülmények között a kutatással foglalkozó jogi karokon a társadalmi-jogi kutatás támogatása gyakorlati szempontból is ésszerű lehet. Ez azonban törekény alapot jelent az SLS fejlesztéséhez a következő területeken

³ Az időhöz kötött jogról szóló időtlen spekulációk furcsaságának más - és briliáns - ábrázolásához lásd Twining 1978, bár a szerző joggal ragaszkodik ahhoz, hogy élénk és egzotikus "álma", beleértve a "Jogi Filozófusok Körének" fergeteges vízióját, mint minden álom, sokféle értelmezésre nyitott.

jogi egyetemek, mert a külső finanszírozási lehetőségek eltűnhetnek, és a tudományos tervezés divátja is változhat. Az SLS továbbra is sebezhető marad, hacsak nem integrálódik egyértelműbben a doktrinális jogi oktatásba és kutatásba. Ez azt jelenti, hogy közvetlenül kell foglalkoznia a jognak mint doktrínának a gondolatával.

Amennyiben az SLS a jogra összpontosít, versenyeznie kell a jogtudományi tanulmányokkal, és valamilyen módon rá kell kényszerítenie magát azokra. Hans Kelsen (1945: 175-7) híres állítása, miszerint a jogszociológiát mint függő tanulmányt a jogtudomány perifériájára szorítja, már rég elavult, de még mindig kísért bennünket. Ahogy Kelsen látta, ha a jogszociológia nem talál teret arra, hogy a jog értelmével *valamiféle* "jogi értelemben" - azaz eszmékként és tanításként - foglalkozzon, akkor nincs központi jogfogalma, kivéve, ha ezt a jogászoktól kölcsönzi. Senki sem hiheti igazán, hogy egy olyan fogalom, mint - Donald Black (1976) kifejezésével élve - a "kormányzati társadalmi ellenőrzés", megragadja azt a teljes jelentést, amelyet sokan a jog eszméjének tulajdonítanak. Az intellektuális helyzet tehát párhuzamosnak tűnik a kriminológia helyzetével. Úgy tűnik, hogy a "bűnözés" az, amit a jog szerint az; és úgy tűnik, hogy a "jog" az, amit az állam és a jogászok szerint az.

Hol állnak tehát a társadalomtudósok a bűnözés és a jog fogalmaival kapcsolatban? Csak szemlélődők, akik arra várnak, hogy a jogászok tisztázzák szellemi területük alapfogalmait? A kiút ebből a problémából bizonyára az, ha elismerjük, hogy az SLS-nek komolyan foglalkoznia kell a jog természetéről szóló elméleti elképzelésekkel, elméletileg *saját álláspontot kell képviselnie a jog természetéről* mint eszmékről, gyakorlatokról és tapasztalatokról; és hogy az elméletnek gondosan figyelembe kell vennie a jogtudományi jogelméletet (de természetesen nem szabad korlátozódnia általa). A jogtudományi elmélet a "nyers" anyag (a jogi tapasztalat és a jogi gyakorlat mutatói) egy részét biztosítja az empirikus társadalmi-jogi elmélet számára, amellyel dolgozhat.

A jog társadalmi tanulmányozásának tárgyához tartozik annak bemutatása, hogy a jogi eszmék hogyan nyerik el jelentésüket a korhoz és a helyhez képest. A társadalomtudomány feladata pedig az, hogy tanulmányozza a jog idejét és helyét, és e tanulmányok révén tisztázza a jog természetét. A jogi eszméket (valamint a jogi kontextusban tanúsított viselkedést) tehát szociológiailag, azaz szisztematikusan és empirikusan társadalmi jelenségként kell értelmezni. Ezáltal meg lehet kérdezni, hogy miért alakulnak ki a jogi eszmék olyan formában, ahogyan alakulnak, milyen társadalmi erők mozgatják fejlődésüket, miért érvényesülnek jellemzően bizonyos jogi érvek másokkal szemben a nehéz ügyekben. Meg kell mutatni, hogy az a jogi elemzés, amely nem érzékeny arra, amit a társadalomtudományok nyújtani tudnak, valószínűleg nem lesz megfelelő és vak, mert nem képes megalapozottan megérteni a társadalmi-politikai változások azon áramlatait, amelyekben a jogi problémák felmerülnek és a jogi törekvések megfogalmazódnak.

A társadalmi-jogi tudománynak (elmélet és empirikus kutatás) *be kell hatolnia a jogi karra*. De ez

semmiképpen sem jelenti azt, hogy a jogi egyetemek társadalomtudományi tanszékké váljanak, és nem azt, hogy a jogi elemzésből szociológiai jogtudomány legyen (azaz a társadalomtudományok a jogászok segítségére legyenek, amikor úgy érzik, hogy szükségük van rá

it). A jogtudomány tanulmányozását olyan nagyszerű *beszélgetéssé* kell tenni, amely a beszélgetés megalapozottá tételéhez szükséges ismeretek egész sorát vonultatja fel.

Ezt a megközelítést számos összefüggésben lehetne szemléltetni, de itt két illusztrációnak elegendőnek kell lennie. Sok jogászt aktívan foglalkoztat a *jognak a nemzetállamok határain túli transznacionális kiterjesztésének* számos fajtája, amely napjainkban zajlik (Cotterrell 2012). A jogtudományi jogelmélet régi formái gyakran alkalmatlannak tűnnek arra, hogy tájékoztassák ezeket a fejleményeket, mivel a hagyományos jogtudományi gondolkodás és jogfilozófia oly nagy része feltételezi az államot mint minden jog (beleértve a nemzetközi jogot is) forrását és garanciáját.⁴ A társadalomelmélet számos fajtája azonban ma már a jog különböző formáit vizsgálja.

"a társadalmi", "a politikai" és "a gazdasági", amelyek már nem korlátozódnak az államhatárokon belül. Így van ez a társadalmi-jogi kutatással is. Szükségünk van arra, hogy a jogtudományok főáramú értelmiségi közösségei felismerjék, hogy a most zajló változások milyen mélyrehatóak, és meggyőzzük ezeket a közösségeket arról, hogy a jogi szabályozás és környezetének ilyen hatalmas változásait nem lehet a hagyományos jogi gondolkodás "belső" erőforrásai.

A másik dolog, amit itt kényelmesen megemlíthetünk, a *multikulturalizmus*, annak minden megpróbáltatásával és nehézségével együtt. A jogászok elkezdték újra felfedezni a jogi pluralizmust - azt a jelenséget, amellyel a távoli országokat tanulmányozó jogi antropológusok mindig is együtt éltek, de amely egyre inkább "hazatér" a jog régi, bevett nagyvárosi központjaiba (Shah 2005), vagyis különösen a nyugat-európai jogrendszerekbe. A jogi törekvésekről most már világosan kiderül, hogy a "kultúrában" gyökereznek, bárhogy is határozzuk meg a kultúrát. Ami korábban a jog egységes kulturális alapjaként magától értetődőnek számított, és ezért általában nem kellett megemlíteni a jogi elemzésben, mostanra egyértelművé és problematikusává vált (Cotterrell 2009a). Mely kultúrák milyen jogi törekvéseknek és elképzeléseknek adnak otthont? És hogyan lehet most a kultúrák jogon keresztül történő kölcsönhatását kezelni?

A jog és vallás kérdéseivel, valamint a kisebbségi csoportok jogi problémáival foglalkozó legtöbb egyetemi és gyakorló jogász számára nyilvánvalónak tűnik, hogy ezek a kérdések soha nem "tisztán" jogiak valamilyen pozitivistá értelemben, hanem alapvetően társadalmi-jogiak, így a jogi kérdéseket csak úgy lehet kezelni, ha azokat mélyen kulturális értelmezésekbe és aggodalmakba ágyazottnak tekintjük (pl. Grillo et al. 2009). Ahogy ezek a témák egyre sürgetőbbé válnak a jogászok mindenféle érdeklődési körébe, várható, hogy a társadalmi-jogi kutatások további lehetőségeket kapnak arra, hogy behatoljanak a jogi karok környezetébe.

⁴ A közelmúltban tett különösen érdekes kísérleteket e hagyományos formák némelyikének átformálására az új realitásokkal szemben lásd Von Daniels 2010, valamint Culver and Giudice 2010. Von Daniels

megközelítésének kritikáját lásd Cotterrell 2012: 504-8.

Gondolkodásomat tehát nagyban befolyásolják a jogi egyetemek világának intellektuális problémái, és az az érzés is, hogy az SLS legfényesebb jövője legalábbis jelentős mértékben függhet attól, hogy erős kapcsolatokat alakítson ki ezzel a világgal. Nagy-Britanniában már régóta világosnak tűnik, hogy az egyetemek társadalomtudományi tanszékei általában nem nagyon érdeklődnek a jog iránt. Talán kissé félnek tőle - végtelen technikai jellegével és magabiztos igényével arra, hogy megszervezze és irányítsa a társadalmat. Vagy talán még mindig nagyrészt társadalmi szempontból jelentéktelennek tartják - úgy gondolják, hogy az élet anélkül is zajlik, hogy a jog (pereskedésként) beavatkozna a legtöbb (középosztálybeli) ember életébe. És ahol a jog erősen beavatkozik, különösen a marginalizált népeesség életébe, ott egy speciális terület - a kriminológia - feladata, hogy ezt kezelje. Vagy talán a jogra sok társadalomtudós úgy tekint, mint egy intellektuális no-go területre, amelyet jobb elkerülni. Talán nyilvánvalónak tartják, hogy a modern egyetem intellektuális munkamegosztásában és a modern szakmák szerveződésében a jognak saját diszciplináris struktúrái, saját elhatárolt területe van - talán a társadalomtudományokon túl, valahol a humán tudományok területén; így a jog tanulmányozásához az ember a jogi egyetemre megy - az akadémia egy másik részére, ahol az emberek inkább a szabályzatokkal foglalkoznak, mintsem a társadalmi életet tanulmányozzák.

Ezek bizonyára a hozzáállások, valamint az intellektuális és gyakorlati megosztottság karikatúrái - de van némi maradék tartalma. Számos problémát vetnek fel a társadalmi-jogi kutatás számára, amely kényelmetlenül helyezkedik el a társadalomtudományok és a jog tudományterületei közötti intézményi határokon. Talán van némi bizonytalanság egyes jogászok körében (akik egy olyan társadalmi világot érzékelnek, amelyet jobban kellene megérteniük), és egyes társadalomtudósok körében is (akik talán még egy kis neheztelést is bevallanak a szakmai és politikai hatalom felhalmozódása miatt, amely a jogot anyagilag támogatja, és a jognak mint a tanulmányok és a gyakorlat középpontjának presztízsét adja).

A szociáljogi tudomány természetesen tanulmányozhatja ezeket a feszültségeket más programjai mellett. Meglátásai segíthetnek a jog és a társadalomtudományok egyes aspektusainak átformálásában. A jogszociológiát intellektuális mostohagyermeknek nevezték (Banakar 1998), amely a bevett diszciplinák peremén áll. Az ortodoxia perifériájáról azonban gyakran tisztább, élesebb és szélesebb a látószög, mint a középpontból (vö. Cotterrell 2009c). A társadalmi-jogi kutatások kormányzati támogatása pedig bizonyos mértékig kiszorította a diszciplináris határokkal kapcsolatos kérdéseket, illetve a jog- és társadalomtudományok közötti versenyt, mivel a legtöbb kormányzati szemléletben a kutatás értékének egyetlen kritériuma a gyakorlati hasznosság.

A SZÉLES LÁTÓSZÖG: SZOCIÁLJOGI TANULMÁNYOK ÉS TÁRSADALOMELMÉLET

Most a további megjegyzésekben szeretnék kilépni a jogi egyetemek világából. Amikor akadémiai jogászként először kezdtem el komolyan érdeklődni a jogszociológia iránt, nem rendelkeztem

formális szociológiai képzéssel. Úgy találtam, hogy - kellő kíváncsisággal és motivációval - lehetségesnek tűnt, hogy csak úgy elkezdjek

mindenképpen olvasni és tanulni, és nem félni az ismeretlen fogalmaktól és vizsgálati módszerektől. De amikor lehetőségem nyílt rá, beiratkoztam hivatalos szociológiai tanulmányokra, és jó tanárok mélyrehatóan vezettek végig a legfontosabb eszméken és kutatási hagyományokon, valamint a társadalomelmélet nagy klasszikusain - Marx, Weber, Durkheim és mások -.

Az a lehetőség, hogy diákként sok időt szentelhettem a társadalomelmélet kulcsfontosságú írásainak elsajátítására anélkül, hogy ezt a tanulmányt azonnal a jogi kutatás igényeihez kellett volna igazítanom (bár szociológushallgató koromban továbbra is teljes munkaidőben tanítottam jogot), fontos önbizalomnövelő volt. Olyan elméleti és fogalmi nyelvet biztosított, amelyet a jogtudományi jogelmélet mellé lehetett állítani. Sok jogszociológus azonban nem ezt az utat követi. Ők egy bizonyos tudásterületről - talán a jogról vagy valamelyik társadalomtudományról - indulnak ki, és aztán úgy olvassák magukat túl azon, ahogyan az adott kutatási projektjükhöz szükségesnek tűnik. A legtöbben nem lépnek tudatosan két vagy több szellemi diszciplína között egyformán. Úgy látják, hogy gyökereik elsősorban egy ilyen tudományágban gyökereznek, és ebből az alaptól kiindulva vizsgálódnak kifelé. Mennyire fontos tehát a jog- és társadalomtudományok alapvető, egységesítő elmélettel való szisztematikus foglalkozás? Van-e valamilyen ideális recept a kutatásban a jól megalapozott társadalmi-jogi tudatossághoz?

Én legalábbis biztos vagyok benne, hogy nem szükséges társadalomelméletivé válni ahhoz, hogy az SLS-ben részt vegyünk. De az sem elég, ha szilárdan megmaradunk a jogászok gondolkodásában, sőt talán még az sem, ha a gyakorlatban empirikus társadalomtudományi kutatási módszereket sajátítunk el. Úgy gondolom, hogy szükség van az empirikusan orientált társadalomelmélet iránti *erős érzékenységre* ahhoz, hogy széles perspektívát kapjunk a társadalmi változások természetéről (és ezen belül a jogi változásokról), és hogy hozzáférjünk a társadalmi kapcsolatok, intézmények és struktúrák természetéről - vagyis a "társadalomról", a jog által lakott környezetről - való *általános* gondolkodás kereteihez. Talán éppen a háttér miatt találtam magam azon, hogy szüntelenül visszatérek a szociológia klasszikusaihoz: különösen Durkheimhez az erkölcs szociológiájának megalkotására tett erőfeszítéseierért, valamint az általa felvetett kihívásokért, hogy újragondoljuk, milyen értelmet lehet adni a társadalmi szolidaritásnak napjainkban, és hogyan lehet ezt a szolidaritást elősegíteni; és Weberhez a kapitalizmus és a modern állam hideg, gyötrelmes ábrázolásáért, a maga félelmetes bürokratikus apparátusával és a technikai, instrumentális jog sűrű rétegeivel.

Miért kell visszatérni ehhez a fajta elmélethez? Egy évszázad telt el azóta, hogy ezek a zseniális tudósok szellemi örökséget hagytak ránk. De ez az időbeli távolság nem teszi őket mostanra irrelevánssá; ez a modernitás egész hatalmas társadalmi terepének (amelyben minden modern jogfelfogás kialakult) mesteri térképkészítőiként mutatja meg őket. A társadalomtudományok ifjúkorában írtak, és így semmilyen szakmai kényszer nem gátolta meg őket abban a törekvésükben, hogy a társadalmi élet összes kulcsfontosságú vonását megmagyarázzák, ahogyan ők értették, a legszélesebb szociológiai perspektívákat keresve. A klasszikus társadalomelmélet éles megvilágításba

helyezi a modern nyugati társadalmi világ legfontosabb jellemzőit, amely az elmélet felvetése óta a legradikálisabb

átalakulások, de amelyekhez képest a jogi és társadalmi változások még mindig jól mérhetők. Ha ezt az elméletet bázismarkerként használjuk, akkor a jelen mélyreható perspektíváját nyerhetjük el; olyan elemzési kereteket, amelyek (megfelelően kiegészítve, kiigazítva és kritizálva) még mindig termékeny módon tájékoztathatják a kortárs empirikus és elméleti kutatásokat.

Ezzel szemben a kortárs társadalomelmélet bizonyos szempontból *túl közel* áll *hozzánk* ahhoz, hogy ezt a mély perspektívát nyújtsa. Minden lényeges meglátása ellenére olyan egymással versengő beszámolókat ad, amelyek tartós értékét jelenleg gyakran nem lehet megfelelően megítélni: olyan elméleti megközelítéseket tartalmaz, amelyek egy ideig talán dominánsak a vitában, de gyorsan követik egymást, vagy harcos híveik csoportjait nyerik, hogy megvédjék őket más versenyzőkkel szemben. Némelyiküknek az a sorsa, hogy a kibontakozó jövő erőteljes térképévé váljon, de némelyiküknek az a sorsa, hogy - egy frappáns kifejezéssel élve - "provinciális legyen az időben".⁵ Mindez semmiképpen sem jelenti azt, hogy tagadjuk a legújabb társadalomelmélet számos fajtájának fontosságát, amennyiben - a klasszikusokhoz hasonlóan - ezek is a társadalmi változások empirikus tanulmányozása révén gazdag információkkal rendelkeznek. Csupán azt akarom sugallni, hogy az SLS perspektívájának megadásához szükséges elmélet nem feltétlenül mindig a legújabb termékek.⁶ Ahogyan a jog, mint a doktrinális tudományok területe, a jogelmélet több évszázados hagyományára hivatkozhat, amely az aggodalmak erőteljes folytonosságát mutatja (és a kerék gyakori újra feltalálását), úgy az SLS-nek is egy hosszú elméleti hagyományra kell támaszkodnia, amely legalább a társadalomelmélet klasszikusaiig nyúlik vissza, amelyek a vizsgálat néhány, még mindig alapvető paraméterét meghatározták.

Talán csodálkoznak, hogy miért hangsúlyoztam ezt ennyire. És itt csak egy nagyon személyes véleményt mondok. Úgy gondolom, hogy szükségessé válik a társadalomelmélet néhány lépcsőfokának visszavezetése, és e visszavezetés összekapcsolása azokkal a kortárs kihívásokkal, amelyekkel az SLS szembesül, hogy irányzatai a lehető leginkább relevánsak legyenek a joggal kapcsolatos aktuális társadalmi kérdések kezelése szempontjából. Sok ilyen kérdés van, és az Oxfordi Központ munkája sok ilyen kérdést tükröz. Úgy gondolom azonban, hogy most néhány olyan kérdés van napirenden, amelyek ijesztően nagyok - némileg összehasonlíthatóak azokkal a hatalmas kérdésekkel, amelyekkel a klasszikus társadalomelmélet foglalkozott. Ezek a következők: a társadalmi szolidaritás feltételei; a kapitalizmus társadalmi jellege, hatásai és jövője; a modern társadalomban a közösségről alkotott elképzelések értelmezésének lehetőségei; a féktelen gazdasági egyenlőtlenség következményei; a jogi és gazdasági racionalitás közötti kapcsolatok és ellentétek. Mindezek a klasszikus teoretikusok közül Durkheim, Weber és Marx egyikének vagy másikának írásaiban szereplő fő témák, és számos más társadalomelméletben előfiguraként, továbbfejlesztve vagy újraértelmezve jelennek meg. A jogszociológia modern fejlődése során azonban ezeket a nagy témákat gyakran nagyrészt elvetették.

⁵ "Ami tartósan fontos [a szellemi életben], az könnyen lehet, hogy nem divatos a maga napján.... [I]tt lehet provinciálisnak lenni időben és helyben egyaránt": Magee 1998: 30, 31. Ha ezt a "provinciálisizmust" lehetséges

hibának tekintjük, azzal nem mondunk ellent annak a korábban megfogalmazott állításnak, hogy az elméletnek kerülnie kell a jog valamilyen időtlen módon való ábrázolására irányuló erőfeszítéseket. Létezik egy "középső pozíció" - egy optimális "széles látószög," amelyet a jó társadalomelmélet nyújthat; egy olyan, amely nem összpontosít túlságosan a közelmúlt tapasztalataira, és nem általánosít annyira, hogy figyelmen kívül hagyja a társadalmak közötti és a történelem során tapasztalható eltéréseket.

⁶ A klasszikus társadalomelmélet folyamatos aktualitását jelzi az a tény, hogy egy jelentős tudományos folyóirat, a *Journal of Classical Sociology* című folyóirat, amely a kortárs érdeklődés és jelentőség feltárásának szenteli magát.

A félretétel indokai általában eléggé megalapozottak voltak. Nagyon helyesen ismerjük el, hogy ma kevés író, ha egyáltalán van olyan, aki remélheti, hogy a klasszikus teoretikusok teljes ambícióit magáévá teheti, és talán ostobaság lenne megpróbálni utánozni az ő intellektuális aggályaik körét. A szükséges szakosodás és a pontosan meghatározott szakmaiság korát éljük; és a "nagy elbeszélések" korát közismerten befejezettnek nyilvánították (Lyotard 1984). Valójában azonban figyelemre méltó módon az imént felsorolt nagy kérdések mindegyike, amelyek a klasszikus társadalomelmélet napirendjének részét képezik, mostanában elég gyorsan és erőteljesen nyomul vissza a kortárs viták napirendjére. Amikor, mint most is, a "válság" szó rendszeresen olyan nagy témákhoz kapcsolódik, mint a kapitalizmus jövője, "Európa", a pénzügyi szabályozás, a társadalmi kohézió és a demokratikus politika természete, akkor azt sugallhatjuk, hogy ha nem is új nagy társadalomelméleti narratívákat kell kitalálni, de legalábbis a meglévő kutatási módszereket és fogalmi forrásokat újra a nagyszabású kérdésekre kell összpontosítani. Más szóval, talán "*középutas*" társadalmi-jogi elméletet (Perry-Kessaris 2012; Cotterrell 2009b: 494, 499-500) kell kidolgozni a *hosszú távú* jelentőségű elemzések kialakításához, és ezt az elméletet az empirikus kutatásban alkalmazni és finomítani.

Úgy gondolom, hogy ez az átorientálódás egyre inkább az SLS-ben történik. Például a szabályozás és a kormányzás területe, amely mindig is fontos fókuszpont volt, mostanában egyre inkább azzá válik, és rengeteg fontos kutatási tevékenységet és folyóiratot szentelnek kifejezetten ennek a területnek. Ez minden bizonnyal folytatódni fog, ahogyan a sürgető kérdésekkel foglalkoznak, például a nemzeti és nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszerek hatékony szabályozásának kilátásaival; olyan rendszerek, amelyeket a szabályozási hiányosságok, a "fehérgalléros" és vállalati bűncselekmények, a tranzakciók bonyolultságon keresztüli elkendőzése és a korrupció bonyolult formái a katasztrófa szélére sodortak. Jelenleg izgalmas fejlemények vannak folyamatban a jog gazdaságszociológiájára vonatkozó régi törekvések újrafelfedezésére (pl. Swedberg 2003; Edelman és Stryker 2005; Frerichs 2011), hogy betöltsék azt az űrt, amelyet a gazdasági élet jogi szabályozásáról való ortodox közgazdász gondolkodás hagyott maga után. A néhány évvel ezelőtti, a "társadalom közelgő haláláról" szóló beszámolók (vö. Rose 1996) minden bizonnyal erősen túlzónak tűnnek, mivel egyre világosabbá válik, hogy a közvéleményt leginkább foglalkoztató aggodalmak pontosan a társadalom természetével és azzal kapcsolatosak, hogy számos alapját újra kell építeni és meg kell erősíteni - részben a jog bölcs alkalmazásával. Ilyen körülmények között az SLS felelőssége és lehetőségei a jogi beavatkozás feltételeinek, korlátainak és következményeinek értékelésében csak tovább nőhetnek.

HIVATKOZÁSOK

Reza Banakar (1998), "Egy "mostohagyerek" identitásválsága: Reflections on the Paradigmatic Deficiencies of Law Sociology" *21Retfaerd* (81. szám) 3-21.

Donald Black (1976), *A jog viselkedése*. New York: Academic Press.

Roger Cotterrell (2009a), "A jogért folytatott küzdelem: 4*International Journal of Law in Context* 373-84.

-- (2009b), "A transznacionalizmus kísértetei: 36*Journal of Law and Society* 481-500.

-- (2009c), "Ehrlich a birodalom peremén: M. Hertogh szerk., *Élő jog: Eugen Ehrlich újragondolása*. Oxford: Hart, pp. 75-94.

-- (2012), "Mi a transznacionális jog?" 37*Law & Social Inquiry* 500-24.

Keith C. Culver és Michael Giudici (2010), *A törvényesség határai: An Essay in General Jurisprudence*. New York: Oxford University Press.

Lauren B. Edelman és Robin Stryker (2005), "A jog és a gazdaság szociológiai megközelítése", in: *A jog és a gazdaság szociológiai megközelítése*.

N. J. Smelser és R. Swedberg szerkesztésében, *The Handbook of Economic Sociology*, 527-551. o., magyarul: *A gazdaságszociológia kézikönyve*. Princeton: Princeton University Press.

Sabine Frerichs (2011), "A neoliberális alkotmányosság újbóli beágyazása: A Polanyian Case for the Economic Sociology of Law", in C. Joerges and J. Falke eds, *Karl Polanyi, Globalisation and the Potential of Law in Transnational Markets*, pp. 65-84. Oxford: Hart.

Ralph Grillo, Roger Ballard, Alessandro Ferrari, André Hoekema, Marcel Maussen és Prakash Shah (2009), *Jogi gyakorlat és kulturális sokszínűség*. Farnham: Ashgate.

A. M. Honoré (1973), "Groups, Laws and Obedience", in A. W. B. Simpson szerk., *Oxford Essays in Jurisprudence*, sorozat2nd, 1-21. o. Oxford: Oxford University Press.

Hans Kelsen (1945), *A jog és az állam általános elmélete*, fordította A. Wedberg. New York: Russell & Russell repr. 1961

Jean-François Lyotard (1984), *A posztmodern állapot: Jelentés a tudásról*, fordította G. Bennington és B. Massumi. Manchester: Manchester University Press.

Bryan Magee (1998), *Egy filozófus vallomásai: Utazás a nyugati filozófián keresztül*. London: Orion.

Amanda Perry-Kessaris (2012), "What Does it Mean to Take a Socio-Legal Approach to International Economic Law?", in A. Perry-Kessaris ed, *Socio-legal Approaches to International Economic Law: Text, Context, Subtext*. London: Routledge.

Joseph Raz (2009), *A jog tekintélye: Essays on Law and Morality* edn^{2nd}. Oxford: Oxford University Press.

Nikolas Rose (1996), "A szociális halála? A kormányzat területének újraszabályozása" *25Gazdaság és társadalom* 327-56.

John Henry Schlegel (1995), *Amerikai jogi realizmus és empirikus társadalomtudomány*. Chapel Hill: Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Prakash Shah (2005), *Jogi pluralizmus konfliktusban: A kulturális sokszínűség kezelése a jogban*. London: London: Glasshouse.

Joseph W. Singer (1988), "Jogi realizmus most" *76California Law Review* 465-544.

Richard Swedberg (2003), "The Case for an Economic Sociology of Law" *32 Theory & Society* 1-37.

William Twining (1978), "The Great Juristic Bazaar" *14Journal of the Society of Public Teachers of Law*. (n.s.) 185-200.

Detlef von Daniels (2010), *A jog fogalma transznacionális perspektívából*. Farnham: Ashgate.
